

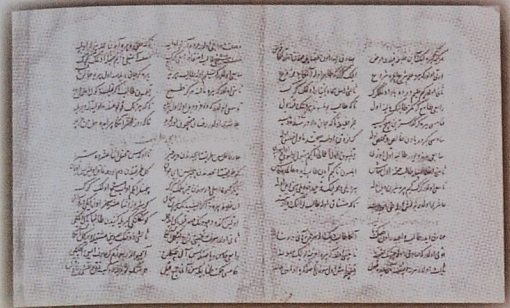
Məhəmmədrza Bağban Kərimi, mühəndis, ədəbiyyat üzrə fəxri doktor:

"Nəsimi İranda həm farslar, həm də türklər arasında tanınmış bir şairdir. Tanınmaqdan əlavə onu çox istəyirlər. Hətta Füzulidən də çox... Çünki onun şeirləri həminin ürəyinə yatır. Qeyd etməliyəm ki, türk dilində olan əsərləri daha çox çap olunub, nəinki farsca yazdıqları... Və ədəbiyyatla maraqlanan hər kəsin evində o kitabları tapmaq mümkündür. Bizim televiziya və radioda olan türkdillil verilişlərimizdə bu əsərlər qiraət olunur və daha geniş kütləni əhatə edir. Nəsiminin yaradıcılığını tədqiq edən çoxlu məqalələr də var. Nəsimini hər kəs öz düşüncəsinə görə qavrayır təbii ki..."

Bəziləri onu hətta ateist kimi də qəbul edir. Onu da deyim ki, təsəvvüf İranda ənənəsi olan bir anlayışdır. Mən özüm 40 il öncə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixini 12 cildə tədqiqatın müəllifiyəm. Onun 4 cildi Nəsimi və hürufiliyə həsr olunub. Bir çox ölkələrdə Azərbaycan ədəbiyyatının tanıtımına, təbliğinə aid layihələrim, müəhazirələrim olur.

Çoxlarına qarşı görünür ki, İranda doğma dilimdə heç bir təhsilim olmaya-olmaya bu boyda işin öhdəsindən necə gəlirəm. Məncə, bu sualın cavabı çox sadədir: sevgi və dəyər. Bunlar varsa, maneə yaradan amillər önəmini itirir.

Sonda ən vacib məqamı qeyd edirəm: məni ədəbiyyata çəkən iki səbəb, iki şəxsiyyət olub – bunlardan biri İmadəddin Nəsimidir, digəri isə Səməd Behrəngi. Və belə gözəl təsirə düşən, nə yaxşı ki, təkçə mən deyiləm, İranda bu cür insanlar az deyil. Öz adımdan deyə bilərəm ki, bundan sonra da Nəsiminin doğru anlaşılmasında və daha geniş tanıtılmasında əlimdən gələni edəcəyəm."

*Cümlə əşyaya mühit oldı bu zat,
Haq-taala zatına oldı sifət.
Bildı bu haq sirrini əhli-yəqin,
Duymadı haq sirrini divi-lain.*

Ənbıyavü övliyavü əsfiya bunu açmağa gəlmişlərdür. Mən zəifdən təriqət yolunu istəmişlər. Haqiqət və mərifətsiz təriqət olamaz. Təriqətdən ayıtmaq ol məqamda mənim işim. Hürufi bilmək lazımdır. Quranun düz oqumaqı lazımdır. İnsan nitqı insanı tamam mövcudatə ürçəh etmiş və Haq-taalaya çatdırmış. Bunu bilmək lazımdır. Bunları nəzm ilə demək əfzaldur..."

Şeir bölümündən:

"Başladım ol sözi bər nami-fattahi-kərim,
İbtida dər fəzli-"Bismillahür-rahmanür-rahim"
Həm sifət paki anın "Qul hüvallahü əhad,
Lam yalid oldur vələm yülədlə küfvan əhad.
Oldurur xəlqaq xəlqu fatiri-ərzü səma,
Oldurur həm calli-leylü naharü küllüha.
Qullarına oldurur fəzilə ehsan eyliyan,
Sahibi-elmü şəriət əhli-iman eyliyan..."

Ağaz-e kitab

*Mən zəifü xəstə bir gün oturdum mütakif,
Müşküli düşmüş yanıma gəldi bir yarı-şarif.
Əz təriqi-övlıya sordı fəqirdən bir sual,
Eyladım anın cavabın, dinləgil şarhi-məqal:
Etdim, ey dil, neçə beyti nazm edibən dərc qıl,
Əz təriqi-övlıya bas mübtadiyə xərc qıl.
İstianət istadim əz ruhi-paki-Mustafa,
Könlümə ilham gəldi dedim əz sidqu səfa.
Əz şəriət vaz təriqət vaz haqiqət mərifət
Söylədim bir əz, sualı dinlə kim, yoxdur lüğət...*

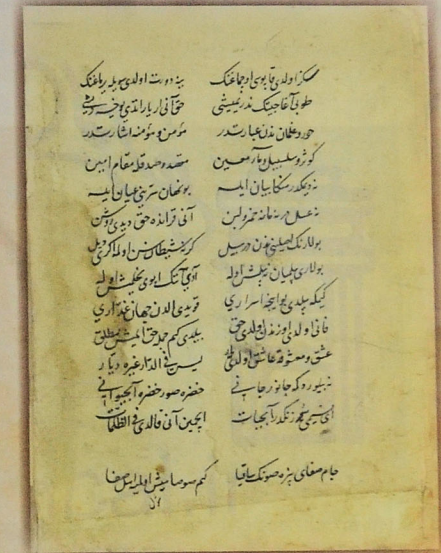
Dər bəyan-e əbcəd-e təriqət

*Arıfa, gəl sən təriqət əbcadından ver xəbər,
Ta olasan məhfili isnaşərdə mötəbər.
Gər təriqət əbcadından bixəbərsən, ey cavan,*

*Gəl təriqətdən dəm urma, gəfil uymuşsan, oyan.
...Ey xəlifa, piri-zakir, eşidin şirin maqal,
Gər siz isnaşərsiz, on ikidir bu sual.
Əvvəlın kəndü vücudun sadıqla pak eylagil,
Könlünü kibrila kindən talıba pak eylagil.
Sani oldur, mərifət təxmini zar' etgil ana,
Salısı zövqün suyunı eşiqilə vergil ana.
Rabeı, dəsi-riyazətlayın anı biçgilan
Abi-həyvandur sözüml, gər arıfısn içgilan.
Xamisi hikmət tanabila sən anı cam' qıl,
Hörmətin süvıla döküb gəlü gəşaf' qıl. . .*

Dər bəyan-e əhkam-e təriqət

*Gər zi əhkami-təriqət sorsalar, səndən sual:
Neçədir, yoxsa nədir, ey talibi-şirinmaqal.*

*Söylə əhkami-təriqət əz-imami-Ca'fari,
Anı səkkizdir demiş dutma qulağı, sarsəri.
Əvvəli sabitqadam ol, bas qadam bu rahə sən
Xisləti-adam budur, yanılma, düşmə çaha sən.
Sanisi, gəl, qane' olgil nisbati-Şeyse nabi,
Gər dilərsən, sürasən bu təriqə mərkəbi...*

Qeyd etməliyik ki, alyazmasında çox sayda qəzəllər də vardır. Bu qəzəllərdə həm Hüseyni, həm Nəsimi təxəllüsünə rast gəlinir və həmin qəzəllərdə hürufilik etiqađına daha artıq yer verilmişdir. ♦

Məhəmmədrza Bağban Kərimi
(İran)

Nəsiminin bilinməyən "Təriqətnamə" əsəri

10

Görkəmli mütəfəkkir şair İmadəddin Nəsiminin "Təriqətnamə" adlı əsəri bu günə qədər heç bir ölkədə çap olunmamışdır. İlk dəfə elmi dövriyyəyə gətirdiyimiz "Təriqətnamə" əsərinin alyazması 282 səhifədən ibarətdir. Bu alyazmanın əvvəlində "Risaleye-Təriqətnamə" başlığı gəlir. Əsər məsnəvi şəklindədir. Amma təəssüf ki, ortalarından neçə vərəq düşüb və "Təriqətnamə" naqış qalıb. Mətnindən məlum olur ki, hürufiliyə inananlar bir sıra suallar veriblər və Nəsimi həmin sorğuları cavablamaq üçün "Təriqətnamə"ni yazmağa başlayıb. "Təriqətnamə" bir təlimi-didaktik əsərdir. Burada şəriət, təriqət, mərifət və haqiqət haqqında danışılır və sonra təriqətdə olan özəlliklər açıqlanır. Hər bölümün başlığının farsca olmasını da qeyd etməliyik, məsələn: "Dər bəyan-e əbcəd-e təriqət", "Əhkam-e təriqət", "Əbdəst-e təriqət", "Xotbe-ye təriqət", "Ərkan-e təriqət", "Kəmal-e təriqət", "Əhl-e təriqət", "Hüruf-e təriqət", "Pir və əhval-e u" və s.

Məsnəvinin sonunda bir "Saqinamə" də gəlir və o, bu misralarla başlayır:

*Cami-səfayı biza sun, saqiya,
Kim susamış olmiya əhli-səfa...*

Və son beytlər:

*Gör bu Nəsimi nəfəsin kim, necə
Buyı-Məsiha kimidir canfəza.*

*Nəzmi-Nəsimi ki, dürdür adı,
Xəlqa satar anı, o almaz bəha...*

"Təriqətnamə" nəslrlə yazılmış bir müqəddimə ilə başlayır və həmin mətn aşağıdakı şəklindədir:

"Şək yoqdur ki, hər vücudda eşq sari və caridur. Hər qövldə və hər feildə eşq rəvadur. Heç vücud eşqdən xali olmaz. Eşq olmasaydı, insan olmazdı. Gönül eşq xəzanəsidür. Eşq insanı ibadətə dəvət qılır.

Məlumdur ki, müvəllidat üç qisimdür. Qismi-əvvəl ələmdür ki, Allah-taala ədəmdən mövcud qıldı. Sonra ədəmi ələmdən vücudə gətirdi və üçüncü ədəmdən kəlam zahir oldı. Zati-əzəm insanı yaratdı və kəndisini övdi. Mələkləri səcdəyə əmr etdi. Mələklər səcdə qıldılar. İlla İblis baş əgmədi və kəndini oddan olub əfzal bildi. Ona görə məlun oldı.

Kəlam və nitq Allahə xas idi. İnsan nitqə gəldi və gözlərə qalxdı. Əşrafı-məxluqat oldı. Haq-taala nitq ilə insanda təəllil qıldı. İnsan haqqın aynası və xəlifəsi oldı.

*Yazdı Quranun hürufin biğəlat,
Surəti-lövhində otuz iki xətt.
Suratidür arşi-rahmanü kalam,
Söz təcalli qıldı adamda təmam.
Bu yigirmi səkitüz otuz iki,
Nitqi-həqdür qoyma gögüldə şəki.*